
Educació en Drets Humans

Autor: Css. Jurídica i Reglamentària
Aprovació: Ple, 25 octubre 2021

"la coherencia es la primera virtud,
de tal manera que en algún momento
la práctica sea discurso
y el discurso sea práctica"
Paulo Freire

1. Antecedents

És una constant del treball del Consell Valencià de Cultura manifestar la importància de la formació integral de les persones tot destacant la necessitat de cultivar els valors com a guies d'orientació pràctica del comportament humà. Som éssers socials i hem d'aprendre a conviure amb respecte i tolerància cap als nostres conciutadans així com cap a l'entorn que ens envolta i del qual formen part. Conviure en pau, respectar la natura requereix conèixer els Drets Humans (DH), deures i responsabilitats de cadascú com a éssers humans.

Per aquest motiu, entre altres, s'han elaborat informes sobre temes d'educació com una formació més enllà que la transmissió de coneixements i l'aprenentatge de les matèries i dels drets com a base del respecte mutu per comprendre la significació de ser iguals en drets i ser diferents en la nostra pròpia llibertat d'expressió i pensament.

Alguns dels antecedents d'aquest informe són:

Al 2012, el Ple del CVC va aprovar la "Declaració sobre les percepcions i les actituds socials cap a la dona", i es va completar amb l'"Informe sobre la Violència de Gènere", aprovat al febrer de l'any 2015, seguit de l'"Informe sobre la percepció cultural de la dona: la igualtat i l'equitat com a repte permanent", aprovat al ple de juny del mateix any.

En la línia de l'estudi dels drets de les persones al desembre de l'any 2015 es va aprovar l'"Informe sobre las persones majors", i a l'any 2016 l'"Informe sobre els Drets del Xiquet", tot concloent amb l'"Informe sobre la salut sexual i els drets sexuals", aprovat al juliol de l'any 2017.

En matèria educativa referida a l'educació integral, s'aprovà l'"Informe sobre l'assetjament i la violència a l'escola", al maig de l'any 2017; l'"Informe sobre la visibilitat de les dones a l'ensenyament obligatori", al maig de l'any 2018; i l'"Informe sobre els models educatius i estereotips de gènere a la primera infància", al novembre de l'any 2020.

Tots els informes esmentats han estat uns antecedents per l'abordatge de l'Educació en Drets Humans. Hem tingut la satisfacció de comptar amb l'assessorament de l'ambaixador d'Espanya davant la UNESCO i la seua conferència impartida el 12 de juliol del present any, i amb la compareixença al setembre del director de l'Institut de Drets Humans de la Universitat de València, Fernando Flores.

2.Introducció

La UNESCO va ser el fruit de 24 ministres d'educació, l'any 1942, en plena Segona Guerra Mundial, amb una profunda preocupació sobre com quedarien les institucions educatives després de la guerra. La ONU, d'aquesta forma, agafava el relleu davant el fracàs de la solució del conflicte que havia portat a la Segona Guerra Mundial. Arran d'això es va preparar una Conferència de Nacions Unides per a temes d'educació i cultura a la primera quinzena de novembre de l'any 1945. Es van reunir 44 països i 37 van decidir fundar la UNESCO. La seua constitució seria el 16 de novembre de l'any 1945¹, i 20 estats la van ratificar un any després, el 4 de novembre del 1946. A pocs dies després es va iniciar la primera conferència general de la UNESCO i com estipula la seua constitució, al preàmbul i a l'article 1, el seu objectiu és el manteniment de la pau al món mitjançant la promoció de la cultura, la ciència, l'educació²; la col·laboració entre nacions per garantir el respecte universal a la justícia, a la llei, als drets humans, i les llibertats fonamentals sense distinció de raça, sexe, idioma i religió. Aquests postulats en aquells moments històrics, amb un enfocament en drets humans, posaven com a eixos la llibertat i la igualtat.

Per la seua part, la Declaració Universal dels Drets Humans adaptada i proclamada a l'Assemblea General de Nacions Unides, en la resolució de 10 de desembre de l'any 1948, determinava com a ideal comú que tots els individus i institucions promoguen, mitjançant l'ensenyament i la educació, el respecte dels drets i llibertats establerts a aquesta Declaració Universal dels Drets Humans així com assegurar mesures progressives de caràcter nacional i internacional per al seu reconeixement amb una aplicació universal i efectiva entre els pobles dels estats membres i els territoris sota la seua jurisdicció.

Abordant una perspectiva històrica, seguint el discurs d'Andrés Perelló, ambaixador de la UNESCO, tal com ens va il·lustrar a la seua conferència al CVC, només han passat 73 anys d'aquesta Declaració Universal dels Drets Humans després de milers d'anys de conflictes, sotmetiments, guerres, de la vulnerabilitat i tot plegat malgrat l'evidència de la necessitat d'interdependència social i humana entre els éssers humans. En paraules de l'ambaixador, tampoc va ser una labor senzilla arribar a forjar la Declaració Universal sobre els Drets

¹La Constitució de la UNESCO va ser aprovada a Londres el dia 16 de novembre de 1945 y modificada per la Conferencia General en les seues reunions 2a, 3a, 4a, 5a, 6a, 7a, 8a, 9a, 10a, 12a, 15a, 17a, 19a, 20a, 21a, 24a, 25a, 26a, 27a, 28a, 29a y 31a.

² <https://conservacion.inah.gob.mx/normativa/wp-content/uploads/Documento2961.pdf>

Humans. Encara és manifesta la necessitat de sensibilitzar i crear una corrent d'opinió. El coneixement dels drets humans ha de ser de tots i totes i de com s'apliquen; quina és la sensibilitat i l'empatia cap l'entorn més allunyat fins a l'entorn més pròxim; el nostre.

Arran d'aquesta perspectiva, el preàmbul de la Constitució de la UNESCO proclama literalment: "puesto que las guerras nacen en la mente de los hombres, es en la mente de los hombres donde deben erigirse los baluartes de la paz. "Así, podemos encontrar en su página web, los objetivos de las Escuelas Asociadas de la UNESCO que, desde sus inicios, han realizado actividades de promoción de la paz y los derechos humanos, la tolerancia y la ciudadanía democrática, en particular mediante la educación" ³.

3. Concepte i significació quan parlem de Drets Humans

2.1. Evolució històrica

Per a parlar de drets humans, del seu concepte, ens remetem, en primer lloc, a la seua evolució al llarg de la història. El primer pensament sobre la pau es troba quasi simultàniament en orient i en occident, a Grècia i a la Xina. L'any 546 abans de Crist trobem propostes la Xina i les d'aliances a Grècia per acabar amb les guerres internes i contenir les externes.

Fernando Flores, director de l'Institut de Drets Humans, a la seua compareixença al CVC, va dissertar sobre diversos referents. Entre ells va destacar la figura de Rousseau, filòsof i polític de la modernitat amb la seua obra *el contrato social*, on ens planteja com la societat permet la relació entre els hòmens i la diferència entre ciutadà i habitant, i ciutadà i súbdit; ens parla del ciutadà, dels seus drets i deures i de les limitacions al poder absolut del monarca. Al segle V abans de Crist tenim l'obra de Sòfocles, *Antígona*, sobre els drets divins i els drets humans, o *el tractat de justícia* de Santo Tomás de Aquino i els fonaments dels DH al segle XIII, o William Shakespeare amb *el mercader de Venècia* al segle XVI.

Aquesta evolució té una fita històrica en la Il·lustració, al segle XVIII, conegut com el segle de les llums, amb la sobirania de la raó i ideals com la llibertat, el progrés, la tolerància, la fraternitat, el govern constitucional i la separació de l'estat i l'església que tenen també el seu naixement a aquella època. Llavors, no es parlava de drets humans sinó de drets naturals que existien, encara que la llei escrita no ho reconeguera, superat el reconeixement diví, i l'home com a centre i ciutadà amb els seus drets. L'Escola del Dret Natural va inspirar la redacció de la Declaració dels Drets de l'home i del Ciutadà proclamada a l'any 1789 per la Revolució Francesa, i el text de la Declaració d'Independència dels Estats Units, de l'any 1776.

³ <http://www.unesco.org/new/es/archives/education/networks/global-networks/aspnet/study-areas/peace-and-human-rights/>

Així culminà l'etapa teòrica o doctrinària dels drets naturals i s'iniciarà la protecció normativa dels DH amb la incorporació de les constitucions polítiques i seran elevats a l'ordenament legal. Una evolució que durant els segles XIX i XX serà la conquesta dels drets civils i socials en marxa, controvertits en un món canviant, i més enllà d'una teoria, aquests drets són la seua pràctica dins d'una realitat. Com va escriure Spinoza al seu *Tractat Polític*, fa més de 300 anys, la pau no és l'absència de guerres sinó que la seua construcció positiva implica la construcció de la justícia a les relacions entre les societats i el reconeixement de la igualtat i la dignitat dels pobles i les cultures. El respecte als DH és sinònim de la lliure determinació dels pobles, del benestar i el desenvolupament econòmic, social i humà.

La negació dels DH engendra la violència manifesta mitjançant convulsions socials, enfrontaments armats o la permanència de greus conflictes estructurals. Els DH són la base de la convivència en pau fruit d'aquestes conquestes socials de caràcter històric durant els últims segles. La Revolució Francesa i les dues guerres mundials han estat determinants en tant que van marcar l'orientació de la Declaració Universal dels Drets Humans. També cal afegir el consens internacional en l'any 1993 per unanimitat dels 131 països assistents a la Conferència Mundial sobre els DH, celebrada a Viena, on es va determinar com tots els estats tenien el deure de promoure i protegir els drets humans, independentment dels seus sistemes polítics, econòmics, i culturals, plasmat a la Declaració i el Programa d'Acció de la Conferència, el Compromís de Viena.

Va ser un esdeveniment històric transcendent en el desenvolupament del dret que caracteritzarà els anys 90 com un moment de la Història Contemporània, marcada per una profunda reflexió en l'escala universal sobre les bases de la societat internacional, i la formació de l'agenda internacional del segle XXI. El final del segle XX es caracteritzarà pels cicles de conferències mundials de les Nacions Unides. El Compromís de Viena es desenvoluparà després a la Declaració del Decenni, 1994. Arran del 1995 des de l'esfera internacional es desplegarà un gran esforç de promoció, disseny, finançament i intercanvi d'experiències.

Les conclusions del Decenni proclamaran el Programa Mundial sobre l'Educació en Drets Humans (EDH) i també establirà les directrius per a l'elaboració dels plans nacionals d'acció para l'EDH, la qual cosa representa el compliment d'una exhortació del Compromís de Viena i s'instarà a l'establiment de Comitès Nacionals als països compostos per organitzacions governamentals i no governamentals.

A dia d'hui els DH han esdevingut uns drets amb força legal. No són una declaració de bones intencions. Existeix un reconeixement jurídic formal plasmat en unes lleis específiques reconegudes i subscrietes per la majoria dels països del món i formen part dels drets i deures fonamentals a la Constitució Espanyola, títol I, article 10. a la secció I, capítol II, "derechos y libertades fundamentales", articles del 14 al 29. Cada vegada que es posa en dubte o es vol limitar totalment o parcial els DH es posa en contra de la dignitat humana i de la democràcia. El respecte a les idees no s'ha de confondre amb la impunitat per a la violació dels drets i llibertats personals mitjançant el dret d'expressió. El desenvolupament de la consciència de

respecte a les normes bàsiques de convivència social, la convicció que els drets de cadascú acaben on comencen els drets dels altres són reptes fonamentals per a viure en pau.

2.2 Bases normatives, polítiques públiques i desenvolupament institucional

En el marc de les polítiques europees i de l'Estat espanyol en relació als Drets Humans, citem com a rellevants: la Declaració Universal sobre els Drets Humans, 1948, que junt amb el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals, i el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, van ser uns instruments jurídicament obligatoris, aprovats en 1966 i en vigor en 1976, quan cadascun d'ells van ser ratificats pels 35 estats. Els obliguen a l'acceptació del procediment d'aplicació i l'obligació a presentar informes sobre el compliment d'allò disposat.

Citem també l'Informe de l'Associació pro Drets Humans d'Espanya, el segon Pla del Govern d'Espanya de Drets Humans, Objectius de Desenvolupament Sostenible, 2018, amb la creació de la Comissió Assessora, 2019. I el pla d'acció del govern d'Espanya per a la implementació de la agenda 2030. Tot plegat complimentat amb la creació de plans autonòmics.

Altres acords internacionals de protecció especial són la Convenció dels Drets del Xiquet, la Convenció sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat, la Convenció per a l'Eliminació de totes les Formes de Discriminació de la Dona, la Convenció Internacional sobre la Protecció de tots els Treballadors Migrants i les seues Famílies i el Conveni sobre els Pobles Indígenes.

3. Què és educar en drets humans?

3.1. Una educació integral

La Declaració Universal dels Drets Humans⁴, a l'article 26, assenyala que l'educació ha de tenir com a objecte el ple desenvolupament de la personalitat humana, enfortir el respecte als DH i llibertats fonamentals. Afavorir la comprensió, la tolerància, l'amistat entre totes les nacions, els grups ètnics o religiosos i promoure el desenvolupament de les activitats de les Nacions Unides per al manteniment de la pau.

Kate Moriarty, Coordinadora Internacional de l'EDH d'Amnistia Internacional, fa les següents consideracions. En primer lloc, diu que l'EDH és un procés per a qualsevol persona, edat, lloc i cal conèixer-lo i reclamar-lo. Es tracta de desenvolupar habilitats i actituds necessàries per a promoure la igualtat, la dignitat, el respecte a les comunitats del món. És fonamental per a l'abordatge de les causes subjacents de les violacions tot creant un entorn propici al pensament crític i donant espai perquè les persones reflexionen sobre els seus propis valors i actituds i, en definitiva, modifiquen les seues conductes. Serveix per a previndre els abusos,

4 <https://www.parlament.cat/web/serveis-educatius/drets-humans/index.html>

combatre les discriminacions, promoure la igualtat i fomentar la participació de les persones en els processos de prendre decisions. I assenyala els següents objectius:

- Abordar les qüestions sobre els DH abans que es convertisquen en un problema. Donar a conèixer les normes dels DH a l'objecte de fomentar la reflexió sobre els valors de les nostres societats i l'anàlisi de les bases ètiques i morals de la legislació en drets humans, i recordar als receptors de l'educació la necessitat imperativa de garantir que a ningú ésser humà li neguen els drets fonamentals cap establerts la Declaració així com l'exercici dels deures.
- Informar sobre els instruments internacionals de DH, donar a conèixer les normes legals, els seus continguts i categoria jurídica. Però no es limitarà a impartir aquest coneixement sobre els DH sinó també a la reflexió per al canvi d'actituds i comportaments que permeten passar a l'acció. Llavors, l'EDH és una de les ferramentes que existeixen per a posar en pràctica la teoria dels DH. El fet que els DH siguen inalienables no vol dir que totes les persones compreguen que tenen eixos drets i els problemes que porten aparellats. Per això l'educació pot ajudar a entendre la teoria dels DH i integrar-la a la vida quotidiana i a saber defensar-la i aprendre com actuar per a defensar altres persones.
- No s'han de convertir en conceptes abstractes sinó reflexionar sobre ells individualment o en grups i establir un vincle amb la seua vida. Si estem condicionats per la nostra pròpia vida, experiència, no podem dir a les persones que les seues opinions són errònies sinó analitzar d'on provenen eixes creences i per què aprofiten. Per això l'EDH fomenta la reflexió sobre les creences i formes d'actuar al llarg de la vida. Els éssers humans no estem al servei d'una religió, una ideologia, una cultura, un sistema polític o econòmic, ni d'unes i altres persones, les coses han d'aprofitar o contribuir al desenvolupament dels éssers humans com a éssers dignes.

Moriarty ens parla de Sensibilitzar.. Qüestionar actituds.. Modificar. Cal diferenciar entre sensibilitzar i educar. El procés pedagògic treballarà sobre els valors individuals, locals, globals, per a profunditzar en ells. No serà un procés només receptor d'informació sinó un enfocament interactiu i participatiu.

Com deia Paulo Freire, pedagog i filòsof, defensor de la pedagogia crítica, "nadie se educa solo y más aún nadie educa a nadie". Els éssers humans ens eduquem en comunió, llavors l'educació és un procés que va més enllà de la mera transmissió d'informació. És més senzill transmetre informació sobre DH que modificar actituds i comportaments. L'EDH té una concepció humanitzant, està centrada en la persona i en l'aprenentatge significatiu i integrador.

També hi ha un aspecte transversal, contextual, segons el qual el dret a l'EDH, a banda dels continguts desenvolupats per instruments interns i implementats per les constitucions, lleis

d'educació i altres legislacions, i a més acompanyats de programes i plans sobre polítiques públiques i desenvolupament institucional, s'entén també com un element inclúsiu a la cultura.

3.2. Bases normatives i desenvolupament internacional

- El Decenni de Nacions Unides per a l'Educació en l'esfera dels Drets Humans, 1995-2004.
- El Programa Mundial per a l'Educació en Drets Humans, desenvolupat en 3 etapes, 2005-2009, 2010-2014 , 2015-2019.
- L'informe d'Amnistia Internacional, 2003.
- La Constitució espanyola a l'article 27, punt 2: "La educación tendrá por objeto el pleno desarrollo de la personalidad humana en el respeto a los principios democráticos de convivencia y a los derechos y libertades fundamentales". S'estableix l'obligació constitucional de l'ideari educatiu de la Constitució. Són decisions polítiques i ideològiques que obliguen pel contracte social col·lectiu de la Constitució a educar en Drets Humans; Sentència del 2010 sobre l'ideari educatiu constitucional⁵.
- La Carta per a la Ciutadania Democràtica i l'Educació en Drets Humans del Consell d'Europa, 2010: l'educació té un paper essencial en la promoció de la democràcia i els drets humans així com en la prevenció de la violació dels drets humans. És un mitjà per defensar de la violència, el racisme, l'extremisme, la xenofòbia, la discriminació i la intolerància. Així també ho va establir el Programa Mundial per a l'EDH de Nacions Unides, 2005.

També a nivell europeu els Estats Membres de Nacions Unides amb la finalitat d'encoratjar iniciatives en l'EDH han adoptat marcs internacionals concrets com la Campanya Mundial d'Informació Pública sobre els Drets Humans des de 1998, centrada en la preparació i difusió de material d'informació sobre els drets humans. Així també el Decenni Internacional d'una Cultura de la Pau i no violència per als xiquets del món, 2001-2010, el Decenni de les Nacions Unides de l'Educació per al Desenvolupament Sostenible, 2005-2014, i l'Any Internacional de l'Aprenentatge sobre els Drets Humans, 2008-2009.

Altres marcs internacionals promovedors d'aquestes qüestions són el Decenni Internacional d'Apropament a les Cultures, 2013-2022, el Moviment Educació per a Tots, 200-2015, la Iniciativa Mundial del Secretari General de les Nacions Unides, titulada, En primer lloc l'Educació i l'Agenda per al Desenvolupament, després de 2015.

5 Revista española de Derecho Constitucional, 2012, año 32, núm 94,
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/revista?codigo=1219>,

4. Programa mundial de Nacions Unides sobre Educació Drets Humans

El programa mundial de Nacions Unides defineix l'EDH i estableix uns objectius, que reproduïm literalment: "la educación en derechos humanos será el conjunto de actividades de aprendizaje, enseñanza, formación o información orientadas a crear una cultura universal".

Els objectius són:

- Fortalecer el respeto de los derechos humanos y las libertades fundamentales.
- Desarrollar plenamente la personalidad humana y el sentido de dignidad del ser humano.
- Promover la comprensión, la tolerancia, el respeto hacia la diversidad, la igualdad entre los géneros y la amistad entre todas las naciones, los pueblos indígenas y las minorías.
- Facilitar la participación efectiva de todas las personas en una sociedad libre y democrática en la que impere el estado de derecho.
- Fomentar y mantener la paz.
- Promover un desarrollo sostenible centrado en las personas y la justicia social.

Per una altra part l'EDH bastirà uns coneixements i tècniques per adquirir la capacitat d'aplicar-los a la vida quotidiana. Uns valors, actituds i comportaments, i unes mesures d'accions.

4.1. Plans d'acció

Tal com s'assenyala al pròleg del Programa Mundial, per a la resolució de les crisis i problemes crònics del món, una de les ferramentes que disposa la humanitat és l'EDH; des del canvi climàtic fins la pobresa i passant pels conflictes com la discriminació i les malalties, el progrés humà ha de materialitzar-se en la consciència que tots pertanyem a una família, la dels éssers humans i compartir principis, valors i drets. L'EDH complirà una important funció a l'execució d'aquests principis com a protagonista a l'Agenda 2030 pel Desenvolupament Sostenible.

Llavors, els plans d'acció sorgits arran del Compromís de Viena, primer el Decenni de les Nacions Unides per a l'educació en l'esfera dels Drets Humans, 1995, 2004, i arran del Decenni sorgirà el Programa Mundial de Nacions Unides desenvolupat en tres etapes: primera etapa, 2005-2009, segona etapa, 2010-2014, tercera etapa, 2015-2019.

El primer pla es va centrar en l'EDH a l'ensenyament de primària i secundària. El segon pla es va centrar en l'EDH en l'ensenyament superior, i la formació en drets humans dels mestres i educadors, els funcionaris públics, els membres de les forces de l'ordre, del personal militar a tots els nivells. El tercer pla reforçarà l'aplicació de les dos primeres etapes i promou la formació en drets humans dels professionals dels mitjans de comunicació i periodistes. Reconeixent així la importància crucial d'uns mitjans de comunicació lliures, independents i plurals per a promoure la justícia, la no discriminació, el respecte i els drets humans.

Caldrà analitzar en cada país, atenent a la guia d'autoavaluació per als governs, la situació inicial o actual des que es van crear els plans d'acció, i després l'autoavaluació en l'aplicació de les estratègies i els recursos. L'Oficina de l'Alt Comissionat de Drets Humans de Nacions Unides disposa d'una guia d'autoavaluació per als governs de l'EDH a primària i secundària.

5. La identitat del currículum en l'ensenyament dels drets humans

La dimensió de l'educació, des de la direcció general de la UNESCO, es considera amb un especial relleu en aquest segle XXI de ràpides transformacions que afecten tant a nivell individual com col·lectiu. A una societat de tants canvis, dubtes i tensions cal revaloritzar els aspectes ètics i culturals de l'educació com a ferramenta d'equilibri social. L'EDH té un protagonisme necessari i seran diversos els enfocaments arreu d'Europa per a determinar la seua finalitat i la metodologia.

Un debat freqüent sobre la demanda social de l'ensenyament dels drets humans és si ha de ser una disciplina específica, o ha de ser interdisciplinari, un contingut d'aprenentatge o una finalitat de l'educació. Existeix una pluralitat dimensional de respostes i en particular per la peculiaritat que estableix l'educació amb aquests drets. El que interessa pedagògicament és la identitat curricular per aconseguir uns efectes amb l'ensenyament dels drets, com aprendre a percebre el valor humà i promoure el compromís humanitzador amb les accions.

L'ensenyament escolar és el lloc per excel·lència per a la formació en el respecte als DH, i educar per a valorar-los. Aquest procés es dona a les aules mitjançant no només l'ensenyament dels continguts sinó també a les accions al marc de la comunitat escolar: de la metodologia, a l'organització educativa, les activitats. Les relacions entre els estudiants, els docents i els equips directius.

Pel que fa als principis o conceptes bàsics per a integrar a l'aula els continguts del currículum d'ensenyament dels DH segons les directrius dels Instituts de DH cal mencionar: la integralitat i indivisibilitat dels DH, els límits i col·lisions de drets, qui són subjectes de protecció, de dret i d'obligació, la sanció i els DH, el principi de la no discriminació en l'educació, i dins d'ell: llenguatge inclusiu el tractament de la diversitat com a riquesa i no com a desavantatge, la diversitat cultural ètnica nacional, la igualtat de gènere. La perseveració de la memòria, els defensors i defensores dels DH.

La concepció de l'ensenyament dels drets humans des de la perspectiva transversal proposa la presència a qualsevol àrea o com a fonament del disseny curricular; es tracta d'un ensenyament no formal. Però els drets humans no tenen només una significació ètica sinó també social i jurídica sobre la qual és necessari informar i educar.

Sin desestimar l'ensenyament no formal es considera necessari estructurar l'activitat escolar per aconseguir la finalitat que es proposa, tal com dissertava el professor Flores; com s'ha d'abordar i concretar, l'acció educativa proveïdora d'experiències. No confondre educació amb cultura; l'EDH no és un element a afegir sinó a millorar la qualitat de l'acció educativa.

6. Programes educatius

La Declaració de "los Derechos del Niño"⁶ a l'article 7 estableix literalment: "se le dará una educación que le permita, en condiciones de igualdad de oportunidades, desarrollar sus aptitudes y su juicio individual, su sentido de responsabilidad moral y social, y llegar a ser un miembro útil de la sociedad. Para la consecución de estos objetivos resulta imprescindible comprender los derechos humanos y respetarlos".

En aquest marc d'integració de l'EDH, Amnistia Internacional entén que la pràctica de normatives i polítiques d'EDH s'han de desenvolupar i concretar als centres escolars en tres vessants de l'educació: la creació de matèries específiques amb continguts de drets humans, un enfocament transversal i una garantia del respecte efectiu dels DH, tal com han subratllat amb aquest triple enfocament les Nacions Unides i el Consell d'Europa, que han impulsat plans i instruments per a garantir la posada en marxa per part dels països.

Cada etapa prepararà per a la major complexitat de la següent a partir dels dels nivells més bàsics d'escolaritat. L'educació en drets humans és una educació principalment actitudinal. Les activitats s'estructuraran com a formes de convivència en un entorn de persones i de coses on l'infant participarà activament per a comprendre el valor del ésser humà i els efectes del seu comportament.

Seguint el programa mundial d'acció ja esmentat, l'EDH es durà a termes tal i com estableixen les tres etapes del pla.

6.1 Ensenyament Obligatori

- **Segon cicle d'educació infantil:** L'aspecte principal serà mostrar la possibilitat d'educació en aquesta etapa. Les vies curriculars: el coneixement de l'entorn, l'educació per a la convivència, ampliar i millorar l'ús del llenguatge a la vida a l'aula, l'entorn escolar, la família. Aquesta etapa abastirà moltes possibilitats psicològiques i lúdiques.
- **Educació primària:** No es tractarà de desenvolupar altres vies curriculars sinó la perspectiva que suscite convivències significatives per al moment de desenvolupament evolutiu que permeten en el futur l'explicació d'idees i continguts referent als drets humans. Als últims graus de primària l'educació en DH serà més directa sobre els DH al llarg de la història, geografia, estudis socials i idiomes. Al penúltim i l'últim curs es

6 <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1990-31312>

considera als alumnes amb les condicions per a estudiar la Declaració dels Drets del xiquet i les seccions menys complexes de la Declaració Universal dels Drets Humans.

- **Educació Secundària:** Per a aquest nivell és un referent el text autoformatiu del Departament d'Educació elaborat pel Institut Interamericà de Drets Humans amb la col·laboració de la UNESCO I DANIDA⁷.

El manual de la UNESCO assenyalava les majors oportunitats a l'ensenyament secundari a l'EDH, les ocasions més amplies i diverses i més nombroses per a desenvolupar la pràctica de l'alumnat, l'estudi més profund dels temes abordats i les possibilitats més àmplies per a utilitzar recursos, biblioteques, museus, premsa, cinema...

És un moment d'increment sobre la informació en DH i una ampliació d'experiències amb l'entorn social cap a situacions més reals. El panorama senzill i lineal de les etapes anteriors obri el pas a un coneixement més detallat dels problemes i obstacles per a l'extensió i generalització dels DH a la nostra comunitat i a altres cultures i països.

Per altra part en aquesta etapa hi ha una major preocupació per la vida personal amb la finalitat de consolidar una identitat ben estructurada. La complexitat i contradicció de la realitat on s'ofereixen interpretacions oposades i es defensen pràctiques culturals deshumanitzadores poden produir en l'adolescència una visió desintegrada i relativista respecte els DH. És una etapa no només d'informació sinó també de debat. Mentre l'adolescent s'afanya a establir criteris d'actuació autònoms, els DH són una proposta per adoptar comportaments de caràcter humanitzador. L'ensenyament en DH permetrà descobrir tant el valor general de la humanitat com el de cada persona.

6.2 Estudis Universitaris

Quan una universitat o institució d'ensenyament assoleix el repte de promoure els DH, llavors han d'estar presents en l'exercici de les tres funcions bàsiques: docència, investigació i extensió.

La Conferència Mundial sobre l'educació superior al segle XXI, celebrada a París a octubre de 1998, expressava literalment a un dels considerants: "los establecimientos de enseñanza superior, el personal y los estudiantes universitarios deberán utilizar su capacidad intelectual y prestigio moral para defender y difundir activamente valores universalmente aceptados, y en particular la paz, la justicia, la libertad, la igualdad y la solidaridad, tal y como han quedado consagrados en la Constitución de la UNESCO".

⁷ Agència Danesa de Desenvolupament Internacional.

L'Educació universitària en DH és absent, només als estudis polítics i jurídics, és present, la qual cosa prova que el criteri per a incorporar-la és només cultural o científic. Però la Universitat per la seua especial responsabilitat com a puntal del sistema educatiu per tenir al seu càrrec la formació del professorat i dels dirigents de la vida nacional, i a més el seu influx intel·lectual a la societat, ha de concebre l'EDH de forma específica amb un compromís i un ús generós de la superioritat del saber que dignifiquen l'exercici de la pràctica professional dels universitaris.

El programa d'ensenyament a l'educació podria comprendre els següents aspectes: l'evolució històrica de la lluita de la humanitat pels DH, l'estudi dels instruments al llarg de la història, des dels més antics fins els actuals i incloent les organitzacions no governamentals⁸. L'estudi dels mecanismes d'aplicació d'aquestes convencions i dels seus protocols, així com de les instàncies establertes per a la defensa i la garantia internacional dels DH. A més a més, exercicis de pràctica dels DH a l'ambient universitari, investigacions sobre la situació dels DH a diferents àmbits (nacional, autonòmic, local) i les causes profundes que impedeixen la seua vigència. Així com també la difusió del coneixement dels DH i dels mecanismes de defensa a la societat en general.

6.2.1. Educació en DH a carreres més vinculades

Són les carreres que tenen més a veure amb el coneixement, vigència i defensa dels DH, com les ciències jurídiques, les ciències socials, la història, la filosofia, la pedagogia, psicologia. En aquest cas s'imposa un tractament ampli de l'EDH, de tota la problemàtica i l'estudi dels instruments legals que els consagren com a part del Dret Positiu del país.

El "pensum" hauria de comprendre l'evolució històrica, l'estudi dels textos internacionals, l'evolució de la consagració dels DH al Dret Constitucional i la legislació, els mecanismes de protecció, els obstacles de la seua vigència i la seua incidència a la societat.

6.2.2. Educació en DH com a especialitat de Postgrau

Es considera dins de l'àmbit dels estudis de dret i podria estar oberta a altres carreres. L'objectiu seria promoure una visió holística dels DH i de la Pau mitjançant un programa d'estudis integrats i interdisciplinaris. Profunditzar en la relació dels DH i l'estudi de models alternatius de desenvolupament per afavorir els respecte als DH com a instrument per a la pau. I fomentar el coneixement i la investigació dels DH per a una major difusió, promoció, defensa i consolidació.

⁸Entre les quals destaquen a nivell internacional, Amnistia Internacional, el Consejo Mundial de Iglesias Comisión Pontificia: Justicia y Paz, Americas Watch, la Comisión Internacional de Juristas i la Lliga Internacional de los DH.

6.2.3. La formació del personal docent

Seria com una competència més de la formació del professorat i abastiria tres aspectes: la capacitació dels continguts bàsics de drets humans, la capacitació per ajudar l'alumnat a percebre el valor de l'ésser humà, i suscitar-li efectes d'orientació personal i social relacionats amb els DH. I la capacitació per a comprendre les condicions que facen de la pràctica educativa un dret, a més, humà.

6.3 Altres àrees d'EDH

El programa mundial de Nacions Unides es desenvolupa mitjançant tres plans per cobrir l'ensenyament primari i secundari; l'ensenyament superior i la formació en DH de mestres i educadors; i el tercer pla es dirigeix als mitjans de comunicació.

El primer pla del programa mundial de Nacions Unides, tal com s'ha descrit, es va centrar en l'EDH a l'ensenyament de primària i secundària.

El segon pla es va centrar en l'EDH en l'ensenyament superior i la formació en drets humans dels mestres i educadors. Fins ara hem tractat els col·lectius de la primera etapa i l'educació universitària, els mestres i educadors, els principis guies dels continguts curriculars i els objectius generals.

Hem d'afegir dins també de la segona etapa del pla l'EDH dels membres de les forces de l'ordre i personal militar a tots els nivells. La necessitat d'EDH a aquelles persones encarregades de complir la llei. I així també dels treballadors de la salut, els treballadors socials i els funcionaris públics.

Els temes de DH incorporats als programes de educació militar, policial s'iniciaran a partir dels conceptes bàsics del Dret Internacional Humanitari, les fonts del Dret Internacional, la jurisdicció estatal i la responsabilitat de l'estat. Els instruments internacionals del sistema universal de l'ONU també seran inclosos en la capacitat professional.

Altres temes tenen a veure amb l'aplicació de la llei als estats democràtics i l'imperi de la llei, els principis constitucionals i els drets fonamentals així com la normativa penal, la penal militar i la disciplinària.

Normes bàsiques de DH per a funcionaris encarregats de complir la llei segons Amnistia Internacional, i especifica literalment: "Todos los gobiernos deben adoptar las medidas necesarias para que los funcionarios encargados de hacer cumplir la ley sean educados, tanto durante su instrucción básica como en cualquier curso posterior de formación o perfeccionamiento, en los preceptos de la legislación nacional de acuerdo con el Código de Conducta para Funcionarios Encargados de Hacer Cumplir la Ley (ONU) y otras normas

internacionales básicas de derechos humanos aplicables a tales funcionarios. Estas normas se divulgarán lo más ampliamente posible entre la población en general y se respetarán íntegramente en cualquier circunstancia. Habrán de ser incorporadas a la legislación y a la práctica nacionales, y deberán publicarse informes periódicos sobre su cumplimiento. Circunstancias especiales como el estado de excepción u otra clase de emergencia pública no justifican su incumplimiento. Todos los gobiernos deben prestar especial atención, de forma activa y visible, a las cuestiones que atañen a la igualdad entre hombres y mujeres al elaborar y aplicar las normas de actuación y los programas de formación para los funcionarios encargados de hacer cumplir la ley".

També és necessari destacar la importància dels manuals de DH per a la formació de professionals sanitaris, les qüestions de salut, mecanismes, components: la salut mental, el dolor, tractaments pal·liatius, l'eutanàsia, atenció al pacient, salut sexual...

Finalment, el tercer pla d'acció està destinat a reforçar l'aplicació de les dos primeres etapes i promoure la formació en drets humans dels professionals dels mitjans de comunicació i periodistes. El reconeixent de la importància crucial d'uns mitjans de comunicació lliures, independents i plurals per a promoure la justícia, la no discriminació, el respecte i els DH. La comunicació amb enfocament de drets humans, educar en el periodisme social i intercultural. El periodisme humà dirigit a persones que treballen en comunicació i el periodisme com a defensa dels DH.

Conclusions

- La Declaració dels Drets Humans no té encara un segle de vigència. Molt poc temps en relació a la Història de la Humanitat. Encara que siga un gran avanç com a referent ètic de la dignitat dels éssers, resta lluny de complir-se arreu del món.
- La vulneració dels Drets Humans és malauradament una constant al món del segle XXI. Guerres, dictadures, fam i pobresa, terrorisme, màfies, fragmentació social, desigualtats i un llarg relat d'accions socials que provoquen patiments inclosa la mort de persones dia a dia.
- Ens preocupa l'existència de comportaments individuals que trenquen la pau social i promoguen la confrontació. Cal combatre actituds discursos i accions xenòfobes, racistes, violentes i sectàries, indignes i impròpies perquè vulnereen el tracte igualitari a les persones.

Cal reconèixer la labor desenvolupada i les actuacions de les organitzacions no governamentals junt amb les governamentals en el desenvolupament de les accions dels plans i les bones pràctiques.

- Sabem la dificultat d'educar a xiquets i joves. Els docents i les institucions educatives tenen aquesta corresponsabilitat amb la família d'educar. El sistema educatiu als seua nivells obligatoris i a la universitat és l'instrument de socialització més important dels nostres joves.
- L'educació en DH ha d'estar als programes educatius dins de l'educació integral i, a més de l'ensenyament obligatori, ha de formar part essencial en els estudis superiors universitaris de forma específica més enllà de la transversalitat.
- L'educació en DH ha de formar part dels programes de formació de la ciutadania. Professionals docents, funcionaris públics, les persones encarregades de fer complir la llei, les forces d'ordre i personal militar, personal sanitari, treballadors socials, personal dels mitjans de comunicació, tal com determinen els programes d'acció de les Nacions Unides.
- L'educació en DH ha de plasmar-se en l'acció anant més enllà de la informació. D'acord amb aquest principi caldrà anar lligada a les conductes de la pràctica educativa mitjançant una aplicació a les situacions vivencials de l'entorn.

Recomanacions

- El CVC insta a les institucions de tots els nivells de l'administració mantindre la vigilància davant el desconeixement social de tot allò que suposen els DH i fomentar la difusió de forma continuada per a l'EDH de la ciutadania.
- És obligació de totes les institucions, especialment de les culturals, combatre aquest fracàs social, treballar i modificar valors ètics i culturals per a cohesionar societats igualitàries, lliures i pacífiques.
- Davant la realitat de la vulneració dels DH, han d'actuar en conseqüència les Administracions a qui corresponga en cada situació concreta. Es demanda el compromís dels agents socials i els líders en els seus àmbits per actuar amb responsabilitat cívica.
- Aquest informe vol contribuir i manifestar que els DH són uns preceptes legals a partir d'uns principis d'actuació per a la convivència i la pau. I en conseqüència és necessari portar a terme els programes esmentats al llarg d'aquest informe sobre EDH i establerts per Nacions Unides per als governs dels estats compromesos amb les seues corresponent guies d'autoavaluació.

Aquest informe s'enviarà al protocol habitual; a Andrés Perelló, ambaixador de la Unesco a Espanya; a Fernando Flores, director de l'Institut de Drets Humans de la Universitat de València; a la Conselleria de Educació, Cultura i Deport; a la Conselleria de Participació, Transparència, Cooperació i Qualitat Democràtica; a la delegació valenciana d'Amnistia Internacional.

BIBLIOGRAFÍA

- Aláez Corral, Benito. "El ideario educativo constitucional y respeto a las convicciones morales de los padres: a propósito de la sentencias del tribunal supremo sobre educación para la ciudadanía", 2009, el Cronista del Estado social y democrático de derecho, núm 5, Universidad de Oviedo.
- Amnistia Internacional, Educación en Derechos Humanos en España, Sección Española de Amnistia Internacional, 2012, Madrid.
- Asociación Comité Español de la UNRWA. Informe final de evaluación. Proyecto: "La paz empieza por la educación: los derechos humanos en la Comunidad Valenciana", 2017, Valencia.
- Comisión de Seguimiento del Plan de Derechos Humanos del Gobierno de España. Orden PRE/157972009, de 15 de junio.
- Desarrollo Sostenible, Plan de Acción para la implementación de la Agenda 2030. Informe de síntesis del Secretario General sobre la agenda de desarrollo sostenible después de 2015, Naciones Unidas.
- Declaración Universal de los Derechos Humanos, Resolución 218 A, iii, de la Asamblea Nacional de Naciones Unidas 10 de diciembre del 1948.
- Gil Cantero, Fernando. La enseñanza de los derechos humanos. Revista española de pedagogía. Nº 190.
- Golbal, Coalition for Human Rights Education, HRE, Consejo de los Derechos Humanos, Marco de Indicadores sobre la Educación en Derechos Humanos, examen del informe provisional sobre la marcha de los trabajos, Programa mundial para la Educación en Derechos Humanos, 2020.
- Instituto Nacional de Derechos Humanos. Ideas para introducir los Derechos Humanos en el Aula., 2012, Santiago de Chile.
- Informe Interamericano de la Educación en Derechos Humanos, Instituto Interamericano de Derechos Humanos, 2002-2006, Agencia Danesa de Cooperación Internacional, Agencia Sueca de Cooperación Internacional para el Desarrollo.
- Informe de evaluación del plan de derechos humanos, 2012, Secretaria de Estado de Relaciones con las Cortes, Ministerio de la Presidencia Gobierno de España.
- López Lopez Pedro, "Educación en Derechos Humanos", público, 19/12/2019.
- Mújica, Rosa María. "¿Qué es educar en Derechos Humanos?", 2007, DEHUIDELA, revista de Derechos Humanos, núm 15.
- San Romualdo Velasco, Rita. Educación en derechos humanos como propuesta transversal en un aula de educación primaria. 2013, Tesis Escuela Universitaria de Magisterio de Segovia. Universidad de Valladolid.
- Programa Mundial para la Educación en Derechos Humanos, 3ª etapa, plan d'acció, Naciones Unidas, Derechos Humanos, Alto Comisionado. 2005-2009, 2010-2014 , 2015-2019.

- Tünnerman Bernhein, Carlos. "Educación en Derechos Humanos en los sistemas educativos", Temas de Nuestra América, 2016, núm 21, Universidad Nacional Costa Rica.
- Tuvilla Rayo, Jorge. Derechos humanos en el aula: documentos y actividades, 1998, Junta de Andalucía.
- UNESCO, el Decenio de las Naciones Unidas para la educación en la esfera de los Derechos Humanos, 1995-2004,
<https://es.unesco.org/themes/educacion-desarrollo-sostenible/comprender-EDS/decenio-onu>
- UNESCO, Educación en Derechos Humanos en la escuela primaria y secundaria. Guía de autoevaluación para gobiernos, 2012.